85-315

Игорь полкĕ ҫинчен хунă юрă

Чăваш кĕнеке издательстви

КОНТРОЛЬНЫЙ ЭКЗЕМПЛЯР

Игорь полкӗ ҫинчен хунӑ юрӑ

Юрий Семендер
куҫарнӑ

Элли Юрьев
илемлетнӗ

Шупашкар
Чӑваш кӗнеке издательстви
1985

84Р1
ББК Р 1
И 26

Государственная
КНИЖНАЯ ПАЛАТА
Чувашской АССР
КОНТРОЛЬНЫЙ ЭКЗЕМПЛЯР
„1“ ноября 1985 г.
№ 315

И 26 **Игорь** полкĕ çинчен хунă юрă.— Шупашкар: Чăваш кĕнеке издательстви, 1985.— 24 с.

10 п., 3000 экз.

«Игорь полкĕ çинчен хунă юрă» — вырăс литературин чаплă палăкĕ. Произведени авторĕ Киев Руçĕ темиçе пая пайланса, вакланса кайнине сивлет, пĕрлĕхлĕ пулма, Вырăс патшалăхĕн хăватне пĕршухăшлăхпа çирĕплетме чĕнет.

Поэма чăвашла Игорь похочĕ 800 çул тултарнă ятпа пичетленет.

ББК Р 1
84Р1

И $\frac{4702010100-131}{М 136 (03)-85}$ 70—85

© Чăваш кĕнеке издательстви, 1985 ç.

Тăвансем, пуçлар-и эрлĕ юрă
Авалхи минетлĕ çаврăмпа
Игорь Святославич çарпала
Йывăр похода кайни çинчен!
Юррине Боян пек мар пуçласчĕ,
Хамăрла юрласчĕ, хальхилле!
Çав Боян чăн ăрăмçах-мĕн пулнă:
Екки янă вăхăчĕсенче
Шухăшĕпе йывăç тăрăх шунă,
Кашкăр евĕр чупнă уй-хирте,
Кăйкăр пек çӳле вĕçсе хăпарнă,
Елĕк-авалхи вăрçăсене
Вăл час-час аса илме юратнă.
Акăш кĕтĕвĕ çине вара
Ун пек чух вăл янă вунă кăйкăр:
Хăш шуракăш маларах лекет —
Çавăн юрă юрлама тивет.
Акăш Ярослав ятне мухтать-и
Е кассук кнеçне Редедьăна
Çарĕ умĕнчех чиксе пăрахнă
Мстислав ятне çĕклет çӳле,
Е чыслать Роман кервенлĕхне...
Çук, Боян шуракăш картине
Вунă кăйкăрпа тыткăнламан-мĕн:
Ăрăм чунлă вунă пӳрнипе
Вунă хĕлĕхе вăл ачашланă,
Хĕлĕхсем вара, хавхаланса,
Кнеçсене çĕн кĕвĕпе мухтанă.

Пуçлăпăр, атьсемĕр, хайлава
Улатимĕр вăхăчĕсенчен,
Çăмхана кустарăпăр хуллен
Хамăр Игорь кунĕсем патне.
Пĕлĕпĕр вăл шухă пуçĕпе,
Вĕри юнлă чунĕ-чĕрипе
Теветкеллĕ шут тытни çинчен,
Хăй пекех хастар дружинипе
Тăван çĕршĕн вăрçнисем çинчен,
Кăпчака тулланисем çинчен.

Тӳпене тӗсерӗ паттӑр Игорь —
Сар хӗвелӗн ҫут сӑнне курмарӗ.
Усала-ши е ырра: ун ҫарӗ
Палӑрмасть — сӗм-тӗттӗмпе хупланнӑ.
Хӑй дружинине калать ҫарпуҫӗ:
«Тӑвансемӗр! Тыткӑна лексе
Пуличчен усал тӑшман кулли
Пуҫ хурар ҫапӑҫӑва тухса.
Утланар-и ҫилҫунатсене,
Ҫул тытар-и кӑвак Дон енне!»
Парӑнать кнеҫ ӑсӗ туйӑма.
Аслӑ Дон шывне ӗҫес килни
Тӳпере хӗвел пытаннине те
Ҫӗнтерсех чӗнет ӑна мала.
«Сӑнӑпа,— тет,— эпӗ пӑталасшӑн
Половец уй-хирӗн чиккине
Е сирӗнпеле пуҫа хурасшӑн,
Е ҫак ылтӑн шлемӑмпа ӑсса
Тутанасшӑн аслӑ Дон шывне!»

Эй, Боян, аваллӑх шӑпчӑкӗ!
Халь пулсан, ҫав походсем ҫинчен
Мӗн тери эс хӳхӗм юрлӑттӑн,
Ӗмӗт-шухӑш йывӑҫҫи ҫине
Шӑпчӑк кайӑк евӗр ларӑттӑн,
Вӗҫӗттӗн ӑсупала ҫӳлте,
Уй-хиртен сӑртсем-тусем таран
Троян ҫулӗпе ӗрӗхтерсе,
Хамӑр вӑхӑтӑн чапне кӳрсе.
Калӗччӗ ҫапла Велес мӑнукӗ,
Игоре мухтав юрри хывса:
«Тӑвӑл мар кӑйкӑрсене салатнӑ
Вӗҫсӗр ҫеҫенхир анлӑшӗпе,
Чана мар чакӑлтатма пикеннӗ
Шур ҫилхеллӗ Дон ҫыранӗнче».
Тен, эс ҫапларах сӑмах пуҫлаттӑн,
Ӑрӑмҫӑ Боян, Велес мӑнукӗ:
«Кӗҫенет утсем Сула енче,
Кейӳре мухтавӗ янӑрать,
Ҫӗнхула кавалӗн ян сасси —
Путивльре полксем тапранасси».

Игорь савнӑ шӑллӗне кӗтет.
Всеволод ҫапла-мӗн евитлет:

«Игорь, асăмран тухми пиччем,
Эпир иккĕн — Святославичсем,
Йĕнерле çӳрен утусене,
Хам эп ĕнтĕ хатĕр тахçанах,
Халь тăратăп Курск сывăхĕнче,
Çарăм — паттăр халăх йăхĕнчен:
Кавал вăйăипеле вăйланнă,
Тимĕр калпакĕпех çуралнă,
Çисе ӳснĕ сăнă вĕçĕпе,
Пит аван чухлать çулне-йĕрне,
Çырмине те çатрине пĕлет.
Ӳххисене туртса хытарнă,
Йĕннисене йĕпсем тултарнă,
Хир кашкăрĕсем пек ĕрĕхеççĕ,
Кнеçе — чапĕ, пире — чысĕ, теççĕ».

Пусрĕ ылтăн йăрана çине,
Уй-хир урлă вĕçрĕ Игорь кнеç.
Пӳлчĕ ун çулне хура хĕвел.
Каçхи тăвăл йынăшрĕ, ахлатрĕ,
Тĕлĕрен кайăксене вăратрĕ.
Тискер кайăк çухăрать хирте,
Авă див та йывăç тăрринче
Ахăрать хăрушă сассипе,
Систерет вăл çичĕют çĕрне,
Атăла та Пумура калать,
Сулана калать вăл, Сурăша,
Корсуне, унпа пĕрлех сана та,
Тмутараканьри чул катемпи!
Уй урлах, çулне-мĕнне пăхмасăр,
Половец чавтарчĕ Дон енне,
Аскăн акăшсен шăй-шăй сасси пек
Çуйхашать пин урапа уйра.

Игорь çарĕ Дон патнехваскать.

Кайăксем ырă мара сисеççĕ,
Сывлăшра макраççĕ те хӳхлеççĕ,
Инкеке часрах килме васкатнăн
Çырмара выç кашкăрсем ӳлеççĕ,
Кăйкăрсем пур чĕрчуна чĕнеççĕ
Юн ĕçме те шăмă кăшлама,
Хĕрлĕ питлĕхсен тĕсне пăхса
Тилĕсем каçса кайса вĕреççĕ.

Вырăс çĕрĕ! Аслă вырăс çĕрĕ,
Тăрса юлтăн эс сăртсем хыçне!

Каç ытла хуллен килет-çке. Шуçăм
Сӳнтерет хăй çутине аран.
Майĕпен уйсем ак тĕттĕмленчĕç,

Шăпчăксем те путрĕçĕ ыйха.
Чанасем кăна шавла пуçларĕç.
Вырăссем уй тăрăх сапаланчĕç,
Хĕрлĕ питлĕх тытрĕç, хўтлĕх турĕç,
Хăй пайти кашниншĕн пултăр терĕç;
Кнеçе — чапĕ, ыттине — сăвапĕ.

Эрнекун ирпе тулларĕç тăкрĕç
Половец йыттисене вĕсем.
Çĕмренсем пек таврана саланчĕç,
Тытса илчĕç сарпикисене,
Ылтăн-кĕмĕл япалисене,
Йăлтăр-йăлтăр аксамитсене
Хăпăл-хапăл пĕр çĕре пуçтарчĕç.
Урапа çинчи уртмисене,
Йăпăр-йăпăр юпăнчисене,
Хăнтăр тытнă кĕрĕкĕсене
Çĕрĕк шывлă симĕс шурлăха
Пăрахса таптарĕç те çул турĕç.
Кĕмĕл аврлă, эреш çырулла,
Кăвар пек çунса тăран çўçеллĕ
Йăлтăрти хĕрлĕ элем вара —
Арăслан пек Святославичра.

Паттăр та вĕри Олег еткерĕ
Тĕлĕрет инçе-инçе уйра.
Çуралман вăл хăй ятне яма
Сан умра та, выçă куçлă кăйкăр,
Сан умра та, тăранми караппăл,
Урăх чунлă половец йытти...
Акă Гзак выç кашкăр пек юртать.
Умĕнче Кончак йăпăртатать,
Аслă Дон çулне вăл кăтартать.

Тепĕр кун, каç сĕмлĕхне сирсе,
Хĕрелсе килет юн тĕслĕ шуçăм.
Тинĕсре çил-тăвăл тапранать,
Вăл тăватă хĕвеле хупласшăн,
Аçа-çиçĕм кисретет çĕре,
Вут чĕлхеллĕ çумăр çывхарать:
Çакăнта, Каяла хĕрринче,
Аслă Дон-аттемĕр патĕнче
Хуçăлĕç кĕç хурăç сăнасем,
Çут хĕçсем чанклатĕç хĕмленсе,
Половец шлемĕсене лексе
Кĕç мăкалĕç çивчĕ хăртăсем...

Ырăс çĕрĕ! Аслă вырăс çĕрĕ,
Ентĕ юлнă эс сăрт-ту хыçне.

Тинĕсрен Стрипух мăнукĕсем —
Шух çилсем — çĕмрен пулса вĕçеççĕ

Паттăр Игорь çарĕ çинелле.
Таврара ахăрсаман пуçланчĕ,
Тăр шывсем те кайрĕç пăтранса,
Уйсене тусан килсе хупларĕ.
Половец элемĕ пĕлтерет:
Хиртексем Дон хĕрринчен килеççĕ,
Тинĕс патĕнчен те çĕкленеççĕ,
Игоре хупăрласа илеççĕ.
Çывхарать хăрушшăн пур енчен
Арçури ачи-пăчин сасси,
Вырăссем хăйсем тăран уя
Хÿтĕлерĕç хĕрлĕ питлĕхпе.

Вăкăр евĕр Всеволод! Тăратăн
Эсĕ паттăр йышупа малта.
Ухăпа пеме те ĕлкĕретĕн,
Çиçĕм çиçтеретĕн хĕçпеле!
Хăш енче кăна эс курăнмастăн
Йăлтăр-йăлтăр ылтăн шлемупа,
Тăшман пуçĕ ывтăнать çăмха пек.
Авар шлемĕ пайланать икке,
Всеволод, сан вăй-хăватупа.
Суранран хăрать-и, тăвансемĕр,
Чунĕпе хĕрсе çитсен этем?
Ĕнтĕ хăй çинчен пачах вăл маннă,
Маннă ырлăх-пурлăхне, ятне,
Йăлтăркка Чернигов престолне те,
Ытарми илемлĕ Глебовнин
Ырă йăлине те, йĕркине те.

Троян турă ĕмĕрĕ вĕçленнĕ,
Ярослав саманисем те иртнĕ.
Олег кнеç çĕр çĕмĕрсе çÿренĕ,
Вăл хĕçпе кăна хăйне çул уçнă,
Вырăсра вăл акнă хирĕçÿ,
Хăвăрт Тмутаракане çитсе
Пуснă ылтăн йăрана çине,
Çавна илтнĕ аслă Ярослав,
Улатимĕр, Всеволод ачи,
Всеволод ачи, Чернигов кнеçĕ
Ирсерен мăкланă хăлхине.
Вячеславăн ывăлĕ, Пурис,
Çĕн йĕрке тăвап тесе мухтаннă,
Олега малтан хур тунăран
Çамрăк, вăйпитти те хатăр кнеç
Хăй ем-ешĕл курăкпа хупланнă.
Çав Каяла шывĕ енченех
Святополк та вилнĕ ашшĕне
Венгр хушшипе илсе тухать,
Шĕкĕр Кейĕве çитсе, сăваплă
Сухви чиркĕвне вырнаçтарать.
Олег Гориславич ĕмринче
Хирĕçÿлĕх шăтнă, тымарланнă,
Пурнăçĕ Ташпух мăнукĕсен
Хаярланнă сив синкерлĕхпе,

Кнеç таврашĕ хирĕçнипелех
Пынă кĕскелсе этем ĕмри.
Вырăс уйĕнче сухаç сасси те
Илтĕнсех кайман вăл çулсенче,
Çăхансем ун чух кранклатнă ирĕк,
Туртăшса виле пайлавĕнче,
Чавкасем чараксăр чакăлтатнă
Сырăнса хирти ўте-пĕве.

Пулнă çавнашкал тахçан авал.
Хальхи пек çапăçăва вара
Нихăçан никам курман-илтмен!
Мĕн иртен каçхи шуçăмчченех,
Мĕн каçран хĕвел тухичченех
Сывлăшра вĕçеççĕ çĕмренçем,
Чанклатаççĕ шлемсемпе хĕçсем,
Хуçăлаççĕ хурçă сăнăсем
Вырăссем пĕлмен уйра-хирте,
Половец çĕршывĕн варринче!
Кайнă тўрем çĕр шăтса-путса
Лашасем чавса пĕтернĕрен,
Шăмă-шакă — акнăпа пĕрех —
Юнпала выртать шăварăнса...
Кĕç вăл шăтрĕ, Руç хуйхи пулса.

Мĕн сасси янрать, мĕскер шавлать,
Аякран ирех килет кунта?
Игорь çавăрасшăн полксене,
Хĕрхенет вăл хăйĕн шăллĕне.
Пĕр кун çапăçаççĕ, икĕ кун,
Виççĕмĕшĕнче, кăнтăрлапа,
Игорь ялавĕсем усăнчĕç.
Чăрсăр шыв — Каяла хĕрринче
Уйрăлчĕ ик ăрăссăр тăван.
Çитеймерĕ çав юн пек эрех,
Çакăнпа вĕçленчĕ сăйлану:
Чаплăн хăналанчĕç хăтасем,
Руçшăн пуçне хучĕç вырăссем.
Курăк тайăлать хурланнипе,
Йывăç усăнать эрленнипе.

Çитсе çапрĕç йывăр вăхăтсем
Тавлă-шавлă Ташпух таврашне.
Тухрĕç çиеле хир çыннисем.
Вырăс çĕрĕн хурлăхлă ўпкевĕ
Хĕрпике пулса пырса кĕрет
Троян турă çыннисен çĕрне,
Ярăнса çитсессĕн Дон хĕрне,
Икĕ шурă çунатне сулать,
Икĕ шурă çунатне сулать,

Ырă вăхăта вăл хăвалать.
Çапăçмаççĕ тăшманпа кнеçсем,
Ма тесен калаççĕ пĕр-пĕрне:
«Ак ку манăн, ав тепри те — манăн»,
Пĕр сумран юри çĕр сум туса
Калаçаççĕ чăкрашса кнеçсем.
Тăшмансем вара мĕнпур енчен
Ĕрĕхсе килеççĕ те хатаррăн
Хупăрлаççĕ вырăс çĕршывне.

Инçете-çке вĕçрĕ вичкĕн кайкăр,
Тĕрлĕ кайăка хăваласа.
Ĕнтĕ Игорĕн полкне чĕртеймĕн.
Карна та хӳхлев юрри юрларĕ,
Желя та сăваплă вутпала
Тухса кайрĕ аслă Руç тавра.
Тăлăх арăмсем куççуль тăкаççĕ:
«Ĕнтĕ хамăрăн арçынсене
Чĕререн чĕнсе те чĕртес çук,
Шухăшпа та чун кĕртеес çук,
Куçпала пăхса та курас çук,
Алра ылтăн-кĕмĕл тытас çук».

Инкекпе асапланать Кейӳ,
Пусмăрти Чернигов йынăшать,
Хурлăх Руç çĕрĕпеле çӳрет;
Хурлăх шывĕ ейĕве тухать
Аслă Руç çĕршывĕн варринче.
Кнеçĕсем хăйсен аллипелех
Хăйсене куллен тăваççĕ сăтăр,
Çичютсем асар-писер çӳреççĕ,
Килĕрен пĕрер пакша илеççĕ.

Игорь, Всеволод — ик Святославич,
Ахалех хуйхатрĕç тăшмана.
Святослав, Кейӳн мухтавлă кнеçĕ,
Тин кăна пусарнăччĕ ăна.
Хăйĕн харсăр полкĕсемпеле,
Йăлтăр-йăлтăр хĕçĕсемпеле
Çитнĕччĕ вăл половец хирне,
Çырмипе сăртне танлаштаратчĕ,
Пăтрататчĕ кӳллине-шывне,
Кирлĕ-тĕк — шурне те типĕтетчĕ.
Сĕмсĕр Кобяка — вĕсен ханне —
Тимĕр пăта пек туртса кăларчĕ,
Шĕкĕр Кейĕве тытса пырса
Илчĕ хăй керменĕнче чунне.
Нимĕç, грек, венециан, мурав
Тав сана, тет, паттăр Святослав.
Ӳпкелеççĕ Игоре вĕсем,
Половецăн шăршлă шывĕнче
Хăй çарне ахаль путарчĕ теççĕ,
Руç ылтăнĕпе Каялăна
Ик енчен те ылтăнларĕ теççĕ,

Ылтăн йĕнерне сутса ярса,
Тыткăн йĕнерне туянчĕ теççĕ.
Пуçне усрĕç вырăс хулисем,
Иртсе кайрĕç ырă вăхăтсем.

Святослав пăтранчăк тĕлĕк курнă
Шĕкĕр Кейÿре, сăрт-ту çинче:
«Тĕксĕм тĕслĕ çивиттипеле
Витрĕç пек кĕçĕрхи каç мана
Хамăн йывăç вырăнăм çинче.
Кăвак хĕмлĕ эрехпе сăйлаççĕ,
Хурлăхпа пăтратнăскерпеле.
Половецсен пуш уртмахĕнчен
Йăлтăр ĕнчĕ ман çине сапаççĕ.
Ылтăн çиллĕ çуртăм тăрринчи
Урхамах-эреш таçта çухалнă,
Плеçнĕ патĕнчи çерем çинче,
Сăрт енче, Киянь вăрманĕнче,
Çĕрĕпех хура çăхан кранклатрĕ,
Вĕçрĕ тинĕс еннелле унтан».
Хуравлаççĕ паярсем кнеçе:
«Сан ăсна инкек-мĕн тыткăнланă!
Ку вăл — икĕ кăйкăр, икĕ паттăр
Тмутаракане илес тесе,
Дон шывне ĕçсе пăхас тесе
Ашшĕн ылтăн килĕнчен вĕçни.
Половец пăхăнтарма памарĕ,
Хăйсене серепене çаклатрĕ».

Виççĕмĕш кунне тĕнче хупланчĕ,
Тĕксĕмленчĕ ик хĕвел, хуралчĕ,
Ик хĕрлĕ юпа сÿнсе çухалчĕ,
Святославпала Олег — ик уйăх —
Ячĕсем те тĕттĕме пытанчĕç.
Килсе кĕчĕ половец эшкерĕ,
Ухтарма пуçларĕ Руç çĕрне.
Ырлăха усал килсе хупларĕ,
Ирĕке инкек-синкек туптарĕ,
Явăнса çÿрет хура çăхан.
Ют хĕрсем таçта выляççĕ вăйă,
Шукăлленнĕ пирĕн ылтăнпа,
Юрринче Бус вăхăтне мухтаççĕ,
Шаруканшăн тавăрма чĕнеççĕ...
Савăк кулă тарчĕ пирĕнтен,
Хура хурлăх çавăрчĕ йăва.
Святослав вара çапла минетлĕн
Тавăрса калать паярсене
Хăйĕн йÿç куççульпеле ислетнĕ,
Ылтăнланă ăслă сăмахне:
«Всеволодпа Игорь — ачамсем!
Тухрăр çулăра мехел çитмесĕр,

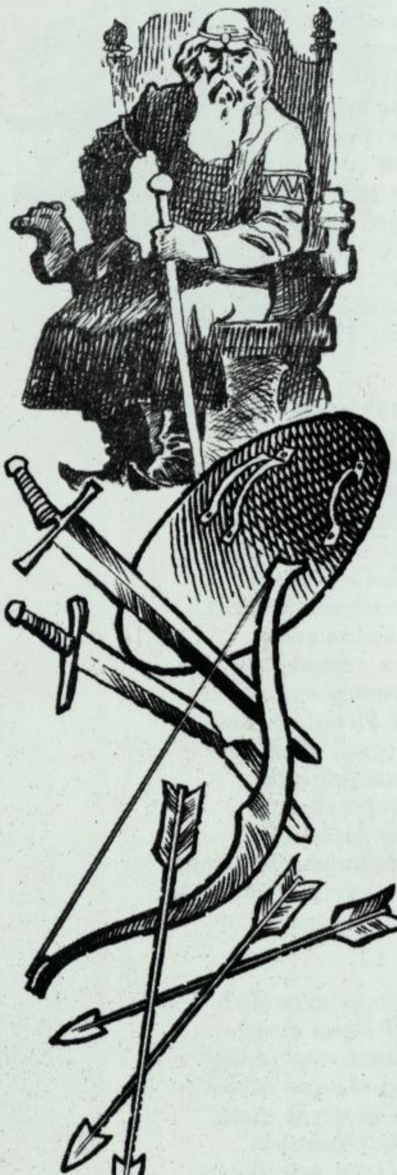

Аслă вырăс çĕрĕ пиллемесĕр.
Мелсĕр çыхланса усалпала,
Ятшăн çеç юхтартăр ун юнне,
Хурçă вичкĕнлетнĕ чĕрĕрсем
Чысшăн-чапшăн çунчĕç курăнать,
Ентĕ мĕн кăтартрăр, ачамсем,
Манăн кĕмĕл витнĕ çӳçĕме?
Эх, ăçта эс, Ярослав тăванăм?
Парăнми Чернигов çарĕпе —
Паярпа, татран çыннисемпе,
Вайпутпа тата шелпирсемпе,
Пуç усма пĕлмен улпирсемпе,
Çапăçма ăста ревуксемпе,
Çĕнтерме ăста тăпчаксемпе
Питлĕхсемсĕр, атă çĕççипех
Хăрататтăн пĕтĕм хураха,
Чĕтрететтĕн пĕтĕм тăшмана.
Аттесен, асаттесен мухтавĕ
Аслатин тăратчĕ кĕрлесе.
Эсĕр пур — тапрантăр çăмăлçаххăн,
Чапшăн çунтăр — намăса çеç юлтăр.
Ватă çын чĕри те çамрăкланĕ,
Паттăр кăйкăр хăйĕн йăвине
Хӳтĕленине пĕрре курсан.
Тĕк кăна вĕçет ыттисенчен!
Эп те сăнă тытăттăм алла,
Çук-çке пулăшас текен кнеçсем.
Килсе çапрĕç йывăр вăхăтсем:
Римовра та — половец хĕççи.
Йывăр сусăрланнă Улатимĕр
Йынăшса та ахлатса выртать!»
Всеволод! Мухтавлă, аслă кнеç,
Ма килместĕн инçетрен вĕçсе?
Е аçун сăваплă кил-çуртне
Тустарин тăшман тесе тăран?
Сан вăйпа халь Атăлăн шывне
Кĕсменпе сапса енчен енне
Тип çырма туса хăвармалла,
Кăвак Донăн шухă юхăмне
Шлемпала ăсса типĕтмелле!
Хăв пулсан, тата хăвпа пĕрле
Глебăн икĕ ывăлне илсен
Тăтăр-и чăтса кăпчак таврăш?
Эс килсе пулăшăва тухсан,
Çичĕютсене парăнтарсан,
Чура хакĕ юлĕччĕ йӳне.

Икĕ паттăр, Рюрикпе Давыд,
Сирĕн ылтăн шлемлă çарăр мар-и
Паттăррăн ишетчĕ ют юнра?
Сирĕн парăнми дружинăр мар-и
Харсăр вăкăр евĕр мĕкĕрсе
Пуç хурать ют хĕç вылянипе?
Йĕнерлер-и урхамахсене
Тĕрĕслĕх кунне тавăрассишĕн,
Çĕр-аннешĕн, Игорь тăкнă юншăн!

Ҫивчĕ Ярослав, Галици кнеҫĕ!
Сăлăп ятăм Карпата тесе,
Дунай хапхи хупă-ха тесе
Престолу ҫинче шăпах ларатним?
Аслати, сан патăнтан тухса,
Таврари ҫĕрсем ҫине каять,
Кейĕве те алăк уҫтарать,
Пĕлĕтрен те парăм пуҫтарать!
Эс султаншăн ҫĕмренсем яратăн,
Яр Кончак ҫине те паянтан,
Тавăр ҫак ылханлă хураха
Хамăр Руҫшăн, Игорь тăкнă юншăн!

Мстиславпала Роман! Сире
Харсăр ăс чĕнсен ҫапăҫăва,
Кăйкăр пек, патвар ҫунатпалан
Ҫапнă тĕрлĕ кайăка ялан.
Тимĕрленĕ кăкăр — ҫĕнтерӳллĕ,
Латин шлемĕ — ылтăнăн ҫиҫет,
Утнăҫем ҫул-йĕрĕр ăнăҫать.
Умăрта литван вĕҫмен-и сăсăл,
Ҫаврăнман-и каялла етвек,
Чĕтресе ӳкмен-и деремел,
Сире мар-и половец пуҫ тайнă?
Халь, ав, сӳнчĕ Игорĕн хĕвелĕ,
Ырра мар чĕр ҫулҫă тăкăнать!
Сулапа Роҫ шывĕсем ҫинче
Половец хуласене пайлать!
Тек чĕртеймĕн Игорĕн ҫарне.
Йыхăрать, чĕнет пире халь Дон.
Кнеҫĕмсем, алла ҫут хĕҫ тытсамăр,
Тухăр ҫĕршыва хӳтĕлеме!

Ингвар, Всеволод! Ăҫта ҫӳретĕр?
Мстиславичсем! Эсир ăҫта?
Шăтăк йăвара хисепсĕр ӳснĕ
Ăмăрткайăк мар-тăр-ҫке эсир?
Мĕншĕн-ха ĕҫпе илмесĕр тивĕҫ
Валеҫсе пĕтертĕр ҫĕрсене?
Ăҫтарах халь ылтăн шлемăрсем,
Питлĕхсем, поляк ҫĕмренĕсем?
Хӳтлĕхе илсемĕр ҫĕршыва,
Шĕвĕр, ҫивчĕ сăнăрсемпелен
Ҫĕкленсемĕр ҫапăҫма, кнеҫсемĕр,
Руҫ-аннешĕн, Игорь тăкнă юншăн!

Сула шывĕ кĕмĕллĕн юхмасть
Халь Переяславль хули патне.
Ҫичĕют килсе пăтратнăран
Двина хумĕ те курнать хуран.
Ярса илчĕ Изяслав хĕҫне,
Тухрĕ ҫапăҫмашкăн литвапа,
Ҫĕнеймерĕ тăшмана пĕччен,
Несĕлсен ятне ҫĕре ӳкерчĕ,
Юнĕпе хĕретрĕ куракă.

Ик кăвак куçне хупас чухне
Хăйне хăй ӳпкелесе каларĕ:
«Ларчĕ утланса хура çăхан,
Кнеçĕм, санăн дружину çине,
Ĕçрĕ кашкăр ун таса юнне».
Хăйĕн икĕ тăванне кĕтмесĕр —
Всеволодсăр, хӳхĕм Брачиславсăр —
Пĕчченех тухса тытăçăва
Изяслав çухатрĕ-çке пуçне,
Хупрĕ ик сенкер кăвак куçне,
Ĕнчĕ витĕр, ылтăн шăрçа витĕр
Тӳпене вĕçтерчĕ яш чунне!
Таврара шăпланчĕ вăйă-кулă,
Хурлăхлăн янрать кавал хӳхлевĕ...

Ярослав, Всеслав мăнукĕсем!
Усăнтарăрах ялавăра,
Хĕçсене йĕнĕрсене чиксемĕр;
Тивĕç мар эсир ăру чапне!
Ятăра та чысăра çухатрăр,
Хураха килсе кĕме çул патăр,
Çичĕютăн мăшкăлне кăтартрăр
Руç çĕрне, Всеслав пуянлăхне,
Сирĕнте пĕр кăмăл пулманнишĕн
Халь тӳсетпĕр пусмăр тăшманран.

Троян ĕмĕрĕ иртес чухне
Ярса пăхнă-мĕн шăпа Всеслав,
Кам-ши пулĕ савнă хĕр тесе.
Кейĕве иккен çакскер ăмсаннă.
Утланса чеелĕх урхамахĕ,
Хайхискер çитет çитес çĕре,
Ылтăн сăнăн аврипе кăна
Перĕнет кнеç ларнă вырăна,
Çур çĕрте вăл тискер кайăк пек
Шурăхуларан тапса сикет.
Каç сĕмне çилхе пек вĕçтерсе,
Ирпеле Çĕнхулана çитет,
Кăвак çут ăна телей кӳрет,
Хапхана вăл çĕмĕрсе кĕрет,
Ирĕк чунлă Ярослав чысне
Ӳкерсе чӳлмек пек çĕмĕрет,
Çийĕнчех Дудутка патĕнчен
Вăл Немига шывĕ еннелле
Урнă кашкăр пек сиксе ӳкет.

Кĕлте мар-мĕн вăл енче сараççĕ,
Этем пуçĕ ывтăнса тăрать.
Хурçă çапуççипеле çапаççĕ,
Вăйлă çил килет те — сăвăраççĕ,
Çын чунне кĕлеткинчен уйраççĕ.
Юнăхнă Немига çыранне
Акăнчĕ шур вăрлăх вырăнне
Вырăс ачисен шăмми-шакки.

Всеслав кнеç ялан çынна суд тунă,
Кнеç тавраршĕн хуласем ларттарнă,
Хăй çĕрле чăн кашкăр пек çӳренĕ:
Автансем пĕрре аватиччен
Кейӳрен Тмутаракане çитейнĕ,
Аслă Хорсăн мăн çулне татайнă,
Полоцкри ирхи чан сассине
Вăл Кейӳ ытамĕнче итленĕ.
Ăрăм чунлă, писĕ ӳтлĕ-пӳллĕ
Çак этем те сахал мар шар курнă.
Ахаль мар-тăр ун çинчен Боян,
Ăслăскер, çапла-мĕн такмакланă:
«Вăйлă-и, çунатлă-и, чее-и,—
Эс иртеймĕн аслă турăран».

Иынăшать, хӳхлет халь вырăс çĕрĕ
Иртнĕ вăхăта аса илсе,
Паттăр кнеçсене аса илсе!
Мĕн тăвас-ха: вата Улатимĕр
Пурăнаймĕ ĕнтĕ икĕ ĕмĕр,
Халĕ урăх элемсем çĕкленчĕç:
Рюрикĕн — пĕри, тепри — Давыдăн,
Вĕлкĕшет кашниййĕ уйрăм-суйрăм.
Сăннисем те уйрăммăн юрлаççĕ.

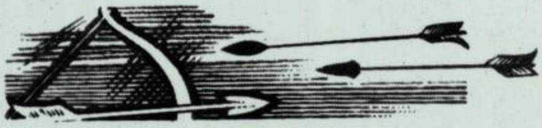

Аякра, Дунай çыранĕнче,
Ярославнăн хурлăхлă сасси
Илтĕнет ирхи куккук сасси пек:
«Дунай тăрăх кайăк пек вĕçем,— тет,—
Пурçăнах кĕпемĕн çаннине
Йĕпетсе Каяла шывĕнче
Кнеçĕмĕн кĕрнек ӳт-пĕвĕнчи
Юнлă суранне шăлса илем».

Ярославна ир-ирех хӳхлет
Путивльре, хурал хӳми çинче...
«Çилĕм, çил! Ма хирĕçех вĕретĕн!
Мĕншĕн эсĕ хин йĕпписене
Хăвăн çăмăл çунатусемпе
Вĕçтеретĕн манăн савнă çыннăн
Ăраскалсăр çарĕ çинелле?
Е çӳл тӳпери пĕлĕтсене,
Тинĕсри капмар карапсене
Хӳтерни çитмест-им-ха сана?
Мĕншĕн çеçенхир кăлканĕ тăрăх
Сапаларăн савăнăçăма?»

Ярославна ир-ирех хӳхлет
Путивльре, хурал хӳми çинче:

«Днепр-Славутич, пиллӗхлӗ Славутич!
Чуллӑ сӑртсем витӗр, тусем витӗр
Половец ҫӗрне те уямасӑр
Хывнӑ эсӗ ҫул хӑвна валли,
Святослав киммисене сиктернӗ,
Кобяк-хан патне илсе ҫитернӗ...
Манӑн ҫыннӑма илсе килсем!
Ҫамрӑклах таса куҫҫулӗме
Ярас марччӗ тинӗс еннелле».

Ярославна ир-ирех хӳхлет
Путивльре, хула карти ҫинче:
«Ҫутӑран та ҫутӑрах хӗвелӗм,
Ӑшӑран та ӑшӑрах хӗвелӗм,
Санӑн пилӳпе тӗнче телейлӗ,
Каласамччӗ, ытарми хӗвелӗм,
Мӗншӗн-ха вӗри пайӑркупа
Эс сунтартӑн вырӑссен ҫарне,
Пӗҫертсе мӑкатрӑн ун хӗҫне,
Аврӑн хутӑн ухӑ йӗппине,
Хӗн-асап тултартӑн йӗннине?»

Кавак тинӗс кайрӗ тулхарса
Ҫур ҫӗр тӗлӗнче, хумсем вӑранчӗҫ,
Тӑвӑл айӗн-ҫийӗн ҫаврӑнать.
Турӑ хӑй ҫул кӑтартса пырать
Тыткӑнран тухмашкӑн Игоре,
Тыткӑнран тухма, киле ҫитме,
Ашшӗн чаплӑ престолне ларма.

Каҫхи шуҫӑм сӳнчӗ майӗпен.
Тӗлӗрет те Игорь, тӗлӗрмест те,
Игорь вӗҫҫӗр шухӑш шухӑшлать,
Шухӑшпа ҫеҫенхире виҫет,
Аслӑ Донран кӗҫӗн Донеца
Ӗмӗчӗпеле ҫитсе ӳкет.
Сыхӑ Овлур ҫур ҫӗр тӗлӗнче
Шӑхӑрать утне шыв леш енче.
Игоре-мӗн Овлур йыхӑрать,
Ҫӑлӑнса тухар, тет, тыткӑнран.
Кӑшкӑрчӗ темскер, шӑв-шав ҫӗклерӗ,
Тӑпӑр-тӑпӑр пур тавра ташлать,
Кӑлкан курӑк пуҫ тайса кашлать.
Хыпӑнса ӳкет кӗҫех хурал.
Юс пек сикрӗ кнеҫ хӑмӑшлӑха,
Кӑвакал пек чӑмрӗ вӑл шыва,
Ҫӗмренле вӗҫтерчӗ учӗпе,
Кашкӑр евӗр сикрӗ ун ҫинчен.
Чупса ҫитрӗ Донец хӗррине,
Кӑйкӑр пек ҫӗкленчӗ тӳпене,
Кӑнтӑрла та, ир те каҫ ҫимелӗх

Кайăк хур та кăвакал тытаслăн
Игорь ăмăрткайăк пек вĕçет.
Çивчĕ Овлур кашкăр пек сикет,
Çутă сывлăм шăпăр тăкăнать.
Тăрса юлчĕç урхамахĕсем,
Вĕриленнĕ-пăшăхнăскерсем.

Туç тайса каларĕ Донец шывĕ:
«Игорь кнеç, сăвап та сум сана,
Кончака — картланчăк кар аври,
Руç çĕрне — савăнăçпа хаваслăх».

Игорь кнеç çапла калать шыва:
«Сан та пĕчĕк мар чысу, Донецăм,—
Хумупа мана эс çупăрларăн,
Сывăрмашкăн курăк вырăн сартăн
Ылтăн-кĕмĕл çыранусенче,
Ăшă тĕтрепе мана чĕркерĕн,
Пиелерĕн ешĕл çулçăпа,
Сисĕмлĕ шыв кайăкĕ пекех,
Усалран та тĕселрен упрарăн
Хум çинче те чăрсăр çил çинче.
Стугна шывĕ сан пек мар пачах:
Тура чĕлтĕр-чĕлтĕр ăшăхскер,
Пĕчĕк шывсене çăта-çăта,
Анатра тулса та сарăлса
Туртрĕ кĕчĕ Ростислав кнеçе,
Сылăхсăр, сăваплă чĕрене.
Тĕксĕм Днепр хĕрринче, лере,
Амăшĕ тăкать вĕри куççуль,
Чечексем те шанчĕç хуйхăпа,
Йывăççем пуçĕсене усаççĕ...»

Ним! Мĕскер калать унта чакак?
Çук! Хыçран килет Гзакпа Кончак!
Паçăр çăхансем кăранклатмастчĕç,
Чавкапа чакак та сас памастчĕç,
Хир çĕленĕсем кăна шăватчĕç,
Улатаккасем, такка-такка,
Игоре çул кăтартса пыраççĕ,
Шăпчăксем хавас юрра яраççĕ,
Кун килни çинчен хыпар тăваççĕ.

Гзакĕ Кончакне сăмах хушать:
«Кăйкăрĕ вĕçерĕнчех пулсан —
Чĕппине çавах алран ямастпăр,
Ылтăн йĕпсемпе чунне илетпĕр».

Акă мĕн калать Кончак Гзака:
«Кăйкăр йăвине вĕçин вĕçет,
Чĕппине вĕçертмĕпĕр çавах,
Çыхăпăр ăна чипер хĕрпе».

Гзакĕ Кончака çапла калать:
«Хамăр пикене ăна парсассăн,
Кăйкăр чĕппине те асăрхаймăн,
Шукăль пикӳне те тек кураймăн,
Тĕрлĕ кайăк тапăнĕ вара
Половец пурăнакан хире».

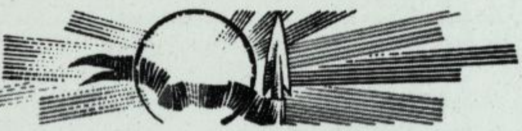

Святославпала Ярослава
Е Олег çĕнтерĕвĕсене
Мухтакан Ходынăпа Боян
Хăй вăхăтĕнче çапла каланă:
«Йывăр çав пуçа ик хулпуççисĕр,
Çын кĕлеткине те пуççăр йывăр».
Игорьсĕр, шăпа пилленĕ кнеççĕр,
Кансĕр пулнă вырăссен çĕрне.

Тӳпере йăлтăртатать хĕвел,
Ентĕ Игорь — вырăс çĕрĕнче.
Сар хĕрсем Дунай хĕрне тухаççĕ,
Савăнăçлă юрăсем юрлаççĕ,
Вĕсемех юрланă юрăсем
Тинĕс урлă Кейĕве çитеççĕ.
Игорь улăхать Боричева
Пуç таймашкăн Пирогощăна,
Тасаран таса тур амăшне.
Хулара-ялта — вылять хаваслăх!

Аслă кнеççене мухтанăçем
Çамрăккисене те хăвармаççĕ:

Игорь Святославича — мухтав,
Хир вăкри Всеволода — мухтав!
Игорь Улатимĕрне — мухтав!»

Ырлăх-сывлăх пултăр, çар, сана,
Христиан чысне упракана!

Кнеççене мухтав, дружинăна!
Аминь!

Вĕçĕ

КĔСКЕН ĂНЛАНТАРНИ:

Игорь Святославович — Новгород-Северски кнеçĕ (1151—1202), кунта вăл 1185 çулта половецсемпе çапăçни çинчен сăмах пырать.

Боян — Авалхи Руçри чаплă сăвăç.

Ярослав, Мстислав, Раман, Всеволод, Олег, Святослав, Изяслав, Всеслав, Брачислав, Вячеслав, Борис, Глеб, Рюрик, Давыд, Ингвар, Святополк, Улатимĕр — Авалхи Руç кнеçĕсем.

Игорь Улатимĕрĕ — Игорь кнеçĕн тыткăна лекнĕ ывăлĕ.

Шелпирсем, улпирсем, татрансем, ревуксем, тăпчаксем —çапăçса чапа тухнă çар çыннисем, паттăрсем. Калăпăр, **улпир** сăмах тĕпне тĕпчевçĕсем чăваш чĕлхинчи **улăп** сăмахра шыраççĕ.

Венециан, мурав, кассук, авар, етвек, деремел, хин — халăхсемпе йăхсем.

Половецсем (кăпчаксем) — çеçенхирте кусса çӳренĕ тĕрĕк чĕлхиллĕ халăх. Кайран вĕсене тутар-монголсем аркатса тăкнă.

Гзак, Кончак, Кобяк, Шарукан — половецсен ханĕсем.

Троян, Хорс, Стрипух, Велес, Ташпух — авалхи вырăс язычникĕсен туррисем.

Карна, Желя — çав вăхăтри хуйхăпа хӳхлев символĕсем.

Пумур, Поморье — Азовпа Хура тинĕссен хĕрри.

Уртма — кӳме çивиттийĕ.

Сула, Стугна — юханшывсем, Днепр юпписем.

Сурăш, Сурож — хула ячĕ, хальхи Судак.

Тмутаракань — хула ячĕ. Вунпĕрмĕш ĕмĕрте вăл Руçе пăхăннă, ăна Чернигов кнеçĕсем тытса тăнă.

Бус — антсен (хĕвелтухăç славянсен) тăваттăмĕш ĕмĕрти кнеçĕ.

Шурăхула — Белгород.

Çĕнхула — Новгород-Северский.

Овлур — Игоре тыткăнран тарма пулăшнă половец.

Боричев — Кейӳри урам.

Пирогоща — чиркӳ ячĕ.

Для старшего школьного возраста

СЛОВО О ПОЛКУ ИГОРЕВЕ

На чувашском языке

Перевод Ю. С. Семендера

Редактор П. Е. Димитриев
Художник и художественный редактор Э. М. Юрьев
Технический редактор Г. С. Самсонова
Корректор Л. К. Егорова

Сдано в набор 5.08.85. Подписано в печать 15.10.85. Формат 70×108[1]/16. Бумага офсетная № 1. Гарнитура академическая. Печать офсетная. Усл. печ. л. 2,10. Усл. кр.-отт. 5,25. Уч.-изд. л. 2,18. Тираж 3000 экз. Заказ № 3136. Изд. № 70. Цена 10 коп.

Чувашское книжное издательство, 428000, Чебоксары, пр. Ленина, 4.
Типография № 1 Государственного комитета Чувашской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, 428019, Чебоксары, Канашское шоссе, 15.

10 пус

Шупашкар
Чӑваш кӗнеке издательстви
1985